

Somkutas Róbert*

A német alárendeltségbe léptetett magyar királyi I. gyorsadtest tevékenysége

VI. rész

A 17. német hadsereg alárendeltségében

17. ábra. A Sztálin-vonal egyik géppuskás erődje
(Forrás: Fortepan /Hajdu Fedő Károly/ 129117)

1941-ben – az ún. Barbarossa hadművelet¹⁶ keretében – a magyar királyi I. gyorsadtest két (páncélozott) felderítő-zászlóalja – július 9-től a német Dél Hadseregcsoporthoz alárendeltségében – részt vett a Szovjetunió elleni hadműveletben. Hat nappal később a gyorsadtest seregtestei az előző nap elfoglalt körleteikben csapatát-csoportosítást és karbantartást hajtottak végre, valamint kiegészítették a készleteiket. A várható feladatok ellátására igényelt nagy mennyiségű szállítmány, a pécsi IV. tehergépkocsi osztály 1. és 2. szállítóoszlopával – a szállítókapacitás hiánya és az utak állapota miatt – csak július 18-án érkezett meg Kolomijába. A csapatok a hamarosan kezdődő támadásra készültek.

A NÉMET 17. HADSEREG ALÁRENDELTSÉGÉBEN

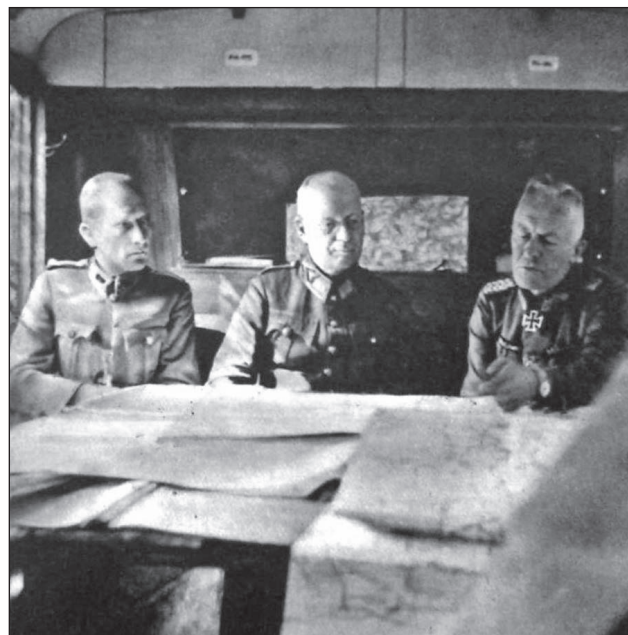
A német Dél Hadseregcsoporthoz eredeti terve szerint a magyar királyi gyorsadtest hadseregcsoporthoz közvetlenül tartalékként szerepelt. Ez alapján a pripjatyi-mocsarak déli határán kerülhetett volna bevetésre, ami veszélyeztette volna a magyar gépesített erők alkalmazását, mert a földrajzi térség teljesen elszakította volna a hazai utánszállítási vonalától. Ez pedig a németektől eltérő hadianyagok pótlásának nehézségei miatt akár kulcskérdéssé is válhatott volna.

Azonban a német 17. hadsereg parancsnokának, von Stülpnagel¹⁷ gyalogsági tábornoknak az a javaslata, hogy a magyar gyorsadtest a 17. hadsereg gyorsan mozgó egységét képezze, kedvező megoldásnak tűnt. A gyorsad-

test parancsnoka a hadseregpáncélokkal történt személyes megbeszélés után ezt a döntésvajlaslatot jelentette a Honvéd Vezérkar főnökének, és kérte a javaslat magyar támogatását. [39] A Dél Hadseregcsoporthoz parancsnoka elfogadta a javaslatot, mivel az eredeti terv szerinti átcsoportosítás sok seregtest után- és hátraszállítási, illetve előrenyomulási útvonalát keresztezte, amely – különösen az akkori időjárás és útviszonyok között – igen nagy idővesztéssel eredményezhető volna.

A döntésben az is közrejátszhatott – ahogy azt Zsedényi Zoltán vezérkari ezredes a gyorsadtest vezérkari főnöke később, 1942 márciusában az Országos Tiszti Kaszinóban megtartott előadásában kiemelte –, hogy a hadseregcsoporthoz a déli szárnyon harcoló 11. hadsereg alárendeltségébe tartozó német és román erők által elért „harci sikerei” nem voltak elég gyorsak a szovjet erők ellen tervezett bekerítés végrehajtására. Ugyanis a hadseregcsoporthoz jobb szárnyán harcoló 11. hadsereg feladatául kapta, hogy a Dnyeszteren történő átkelést követően, Gajszin (*Gaïssin*) irányába történő gyors előretöréssel, az északról beérkező

18. ábra. Megbeszélés vitéz Major Jenő vezérőrnagy és Carl-Henrich von Stülpnagel gyalogsági tábornok között [39; 73. o.]

* Nyá. alezredes. ORCID 0000-0002-3746-9588

német 1. páncélos csoporttal találkozva, kerítsék be az ott harcoló szovjet erőket. A 17. és a 6. hadseregnek a szovjet védelmet arcból történő támadással kellett lekötnie, hogy minél nagyobb erő maradjon a „zsák”-ban. A hadműveleti elgondolás szerint ez a több szovjet hadseregre becsült, Vinnyica körzetében harcoló csoportosítás bekerítését eredményezte volna. A 11. hadsereg és az alárendeltségben lévő román erők azonban túl gyengék voltak a feladat végrehajtásához, ráadásul még páncélos seregtestekkel sem rendelkeztek. [39; 9. o.]

Július 16-ától a gyorsadtest a német 17. hadsereg teljes alárendeltségébe került, és – mint annak gyorsan mozgó egységét – a hadsereg déli szárnyán vetették be.

A 17. hadsereg és az 1. páncélos csoport azt a feladatot kapta, hogy a Vinnyica (Vinnicja) körzetében lévő erőket kerítsék be. Ehhez von Kleist tábornok páncélosai északról kerítették meg Umant, míg a gyorsadtest feladata a Bug északi partján előretörve, a „zsák” Pervomajszk körzetében történő bezárása volt. [41; 442. o.]

A hadműveletek megkezdésekor a gyorsadtest az alábbi csoportosításban helyezkedett el:

- Az 1. gépkocsizó dandár állományának többsége Dunajovciban várta a német 257. gyaloghadosztály átvonulását. A hadosztály Lanckoron területén érte el a gyorsadtest sávját.
- Az 1. gépkocsizó dandár 2. megerősített gépkocsizó zászlóaljja Sztuga (*Struga*), Olhovic (*Olchowic*) területén biztosította a 101. könnyű hadosztály jobb szárnyát, és a szovjetek egy támadását visszaverve, Zlotogorkaig (*Zlotogórka*) nyomultak előre. [42; 127. o.]
- A 2. gépkocsizó dandár Kamenyec-Podolszki körzetében gyülekezett, és egy erősebb csoporttal Sztara Usicánál biztosította a csoportosítás jobb szárnyát. [42; 127. o.]
- A 2. gépkocsizó dandár parancsnoka a 2. felderítő-zászlóalj felderítési irányát Nova Usica felé szabta meg, azonban az utak járművekkel történő járhatatlansága miatt csak gyalogos járórok kiküldésével tudták megszerezni és biztosítani a szükséges felderítési adatokat. A kiküldött járórok a Kalus-patak vonaláig jutottak ki. [42; 126. o.]

Az 1. lovasdandár felderítő osztagai Satava-Makov területén, a Kalusik-patak mentén Kalus, és Olhovic között szétbontakoztak. A 4. huszárezred számára pihenőt rendeltek el. Az 1. lovasdandár állományának többsége Dunajovciban várta a 257. gyaloghadosztály átvonulását, amelynek parancsnokával a dandárparancsnok személyesen is kapcsolatba lépett. Ezen a napon a hadtest alárendeltségéből kivonták, és a 257. német hadosztály alá rendelték az 1. lovas páncélos zászlóaljat, a korábbi 9. és 11. kerékpáros harcokcsizászlóaljak 1. és 2. kerékpáros századait. Az utóbbiakat később a Kárpát-csoport állományának adták át. [42; 127. o.]

A hadtest felkészült egy keleti, vagy északkeleti irányból várható esetleges szovjet ellentámadás elhárítására is. [42; 127. o.]

Aznap a gyorsadtest csapatai kisebb átcsoportosításokat hajtottak végre. A rendkívül rossz időjárás miatt a csapatok és az előjáró parancsnokságok között megszakadt az összeköttetés, amelyet a kialakult helyzet pontosítása érdekében különböző erejű felderítő osztagok és felderítő járórok kiküldésével állítottak helyre. [42; 126. o.]

1941. július 16-18. között a 17. német hadseregnek Bar körzetében sikerült áttörnie a Sztálin-vonalat. Az eredeti terv szerint a hadsereg erről a területről egyetlen menetvonalon kívánta előrevonni valamennyi alárendeltjét. Ez a megoldás azonban a kötelékek tömörülését, az útvonal

túlszűfólasát jelentette volna, ezért a gyorsadtest parancsnoka az elgondolást nem támogatta, és a hadsereg déli szárnyán – lehetőség szerint – egy külön előrenyomulási vonalat kért a hadteste számára.¹⁸

Első körben nem engedélyezték a parancsnok kérését, mert tartottak a Sztálin-vonalon elhelyezett szovjet csapatok erőtől, és azok képességeitől. Emiatt Miklós tábornok a gyorsadtest támadó csoportosításának fő erőkifejtését északra helyezte, míg a déli szárnyra – a jobb terepleküzdesi képességei miatt – az 1. lovasdandárt bontakoztatta szét. [44; 22. o.]

Az 1. gyorsadtest az előretörésre vonatkozó részletesebb parancsot július 17-én délután kapta meg. Annak értelmében a gyorsadtest csapatainak Sarogrod (*Szarogrod*) helységen keresztül – Braclavra (*Brazlaw*) történő gyorsütemű előretöréssel – tehermentesíteni kellett a Dnyeszteren Mohiljevnel (Mohylów), és az attól keletre átkelt német seregtesteket.

A hadtest jobb szárnyán a 2. felderítő-zászlóalj egyik kiküldött felderítő-járőre Kalus községben felvette a kapcsolatot a harcoló német 11. hadsereg bal szárnyának erőivel.

Az 1. gépkocsizó dandár megkapta a gyorsadtest parancsát, amely szerint július 18-án a német LII. hadtestparancsnok döntése szerint – a kialakult helyzet függvényében – vagy északon Barnál, vagy délen Kopajgradon (*Kopajgród*) keresztül kell megkezdnie az előrenyomulást. Az erre vonatkozó parancsot másnap reggel, az előrevonási útvonalán lévő Zamjehovtól (*Zamiechow*) 4 kilométerre keletre lévő útvillában kell átvenniük. A feladattal kapcsolatos előzetes tájékozódásra és parancsvételre a dandár vezérkari főnöke előrement a LII. hadtestparancsnokságra, míg a dandár alárendeltjei megkapták a másnapi menetrendről intézkedést. [45; 37]

Az 1. lovasdandár számára a hadtestparancsnokság elrendelte, hogy lovas egységeivel, Zvancsikon át törjön előre keletre, vegye birtokba az időközben a repülőik által megállapított és felmért Sztálin-erődvonal előretolt állásait, valamint derítse fel az erődvonal elemeit. Ennek érdekében a dandár lovasainak többsége estére megérkezett Zvancsikba. [43; 22]

A gyorsadtest – a kezdeti időszakban, a Kárpát-csoport alárendeltségében folytatott harctevékenysége során (a szűk áteresztőképességű és erősen romboló előrevonási útvonal miatt) – csak a 2. gépkocsizó dandárt tudta alkalmazni. A Kárpátokból kiérkezve már az 1. gépkocsizó és az 1. lovasdandárt is – felváltva – bevetették, amelyek a szovjet utóvédekkel vívott harcokban, valamint a repülőcsapások következtében kisebb nagyobb veszteségeket szenvedtek.

A hadtest, a felterjesztett összesítése alapján, 1941. július 17-ig az 5. táblázatban összesített veszteségeket szenvedte el a harcok során. [46; 37. o.]

A gyorsadtest állományának többsége Kamenyec-Podolszki körzetében várakozott, és felkészült az előrenyomulás folytatására. Az előző nap kapott parancs értelmében a gyorsadtestnek a 17. hadsereg déli szárnyát biztosítva, a két gépkocsizó dandárjával kell támadást indítania Bar, Zsmerinka, Braclav irányában, a szovjet 12. hadsereg utóvédharcokat folytató egységei ellen. A támadás célja, hogy az ellenséget leküzdve, elvágja a 9. szovjet hadsereg hátráló csapatait, amelyek Nyugat felől, a német 11. hadsereg elől a Bug irányában vonulnak vissza. [46; 70. o.]

Az 1. gépkocsizó dandár szűkebb törzse – még a 1. felderítő-zászlóalj előtt – hajnali 4 órakor indult Dunajovciból, és 6 óra előtt beérkezett a zamjehovi útvillába, a német LII. hadtest parancsnokának, a dandár előretörése menetvo-

5. táblázat. A gyorsadtest veszteségei a július 17-én felterjesztett összesített veszteséglista alapján [46; 37. o.]

Veszteség	Halott		Sebesült		Eltűnt		Mindösszesen	
	Állomány	Tiszt	Legénység	Tiszt	Legénység	Tiszt		Legénység
Fő		2	85	16	247	1	13	
Veszteség összesen						19	345	364 fő

naláról szóló parancsáért. A német hadtesttől visszaérkező dandár vezérkari főnöke már ott várta a parancsnokát és jelentette, hogy a kialakult, kissé kaotikus helyzetben a hadtestparancsnok nem jutott döntésre. Ezért Major vezérőrnagy a német seregtest élcsapatához, a 101. hadosztályhoz küldte a vezérkari főnökét, aki ott igyekezett tisztázni a helyzetet. Jelentette, hogy a csapatok élén lévő 101. könnyű és a 257. gyaloghadosztály állománya egymással keveredve, súlyos harcban áll.

Raadásul az eső is újra megeredt, és a sűrű esőben az út annyira felázott, hogy az a gépjárműoszlopok számára járhatatlanná vált. Ezért a vezérkari főnök nem tartotta valószínűnek, hogy aznap még rést tudjanak ütni a Sztálin-vonalon, amelyen keresztül az 1. gépkocsizó dandár előre törhetne.

Az időközben beérkező felderítő-zászlóalj feladatult kapta, hogy vegye fel a kapcsolatot a 101. könnyű hadosztály élcsapataival, és tisztázza azok helyzetét. A dandár többi menetoszlopának elejét az útvillánál megállították. 15 órakor a felderítő-zászlóalj parancsnoka jelentette, hogy a feladatát csak gyalogosan tudja végrehajtani, mert a reggel óta tartó esőben, az „utakon” lévő mély sárban a rendelkezésére álló gépjárművek nem tudnak előrejutni, és parancsnak megfelelően végrehajtani a keleti irányú előrevonást. [45; 38. o.]

A dandárparancsnok döntött: nem vár tovább a kétséges keleti irányú előrevonás lehetőségére, hanem 15.30-kor a dandárjával megindul észak felé, hogy Bar helységeen keresztül, Krasznoje (Krassnoje), Rogoszna (Rogosna) menetvonalon „törjön előre” Braclavba. Ennek megfelelően 15.30-kor megindította az 1. gépkocsizó dandár menetét. Az eső szakadt, és a gépjárművek csak lépésben tudtak haladni az átázott, csúszós úton. Számos alkalommal a gépjárművek keresztbe fordultak az úton, de azokat helyretolva, a menet folytatta útját. Az elővéd 18.15-kor érte el Bar városát. A csapatok többsége egész éjszaka menetelt,

19. ábra. Felderítő zászlóalj parancsnoka és törzse menet közben értékeli a kapott felderítési adatokat [39; 72. o.]

és így is csak 19-én hajnalban érkezett a városba. [42; 128–129. o.]

(Folytatjuk)

HIVATKOZOTT IRODALOM

- [39] Lovik Károly, Jagits József, Dr. Kapy Rezső, Hunt Béla, Dr. Gábor Aron, Koroda Miklós: 6 haditudósító a vörös fronton Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest;
- [40] Zsedényi Zoltán. A gyorsadtest hadműveletei Oroszországban 1941 / Előadás az Országos Tiszti kaszinóban/ Budapest, 1942. III. 20, Kézirat, HIM HL 6577.;
- [41] Erdeős László A Magyar Honvédelem egy negyed százada II 1919–1944, Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő, 2007, 442 o.;
- [42] Várhalmi Iván. A m. kir. honvédség erőfeszítése a gépesítés területén 1920-tól – 1941. 06.-ig. A Kárpát-csoport, majd az I. gyorsadtest hadműveletei a Szovjetunióban 1941-ben Magánkiadás, 2012;
- [43] Vattay Antal (vitéz): Az 1. lovasdandár a Szovjet elleni háborúban. Magyar Katonai Szemle XII. évf. 1942. 7. szám;
- [44] Dr. Lengyel Ferenc. Az I. M. Kir. Gyorshadtest hadműveletei a Szovjetunió elleni háborúban (1941. július 9 – november 15.), Hadtörténelmi jegyzet, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Hadtörténelmi Tanszék, 1994.;
- [45] Zentay István. „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!” (Hadinapló), Budapest: a Vitézi Rend Zrínyi Csoport kiadása, 1942.;
- [46] Andaházi Szeghy Viktor. A magyar királyi honvédség részvetele a Szovjetunió elleni támadásban (1941. június – december), Belvedere, Szeged, 2016.

JEGYZETEK

- 16 A Barbarossa hadművelet (németül Fall Barbarossa vagy Unternehmen Barbarossa) a második világháború során a Harmadik Birodalom által a Szovjetunió ellen 1941. június 22-én indított támadó hadművelet fedőneve volt.
- 17 Carl-Heinrich Rudolf Wilhelm von Stülpnagel (Berlin, 1886. január 2. – Plötzensee, 1944. augusztus 30.) nemesi származású német katonatiszt, 1939-től gyalogsági tábornok, a második világháborúban a Wehrmacht hadtest, majd a 17. hadseregparancsnoka a keleti fronton. 1942-től a megszállt Franciaország katonai kormányzója. Kapcsolatot tartott a katonai ellenállással, aktívan részt vett a Hitler elleni összeesküvésben; annak kudarca után elfogták és kivégezték.
- 18 A parancsnok emlékezetében vélhetően még ott éltek a Kárpátokon való, egy menetvonalon való „előretörés” emlékei – a szerző.